UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ioannis Tollenarii Brvgensis e Soc. Iesv Specvlvm Vanitatis Sive Ecclesiastes Solvta Ligataq. Oratione Dilvcidatvs

Tollenaer, Jean de

Antverpiæ, 1635

Specvli Vanitatis Ecclesiastae Capvt Dvodecimvm.

urn:nbn:de:hbz:466:1-68633

Visual Library

SPECVLI VANITATIS ECCLESIASTAE CAPVT DVODECIMVM.

SECTIO PRIMA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 1. Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat dies afflictionis, & appropinquent anni, de quibus dicas: Non mihi placent:

2. antequam tenebrescat Sol, & lumen, & Luna, & stellæ, & reuertantur nubes post pluuiam:

3. quando commouebuntur custodes domus, & nutabunt viri fortissimi, & otiosæ erunt molentes in minuto numero, & tenebrescent videntes per foramina:

4. & claudent ostia in plateâ, in humilitate vocis molentis, & consurgent ad vocem volucris, & obsurdescent omnes filiæ carminis.

5. Excelsa quoque timebunt, & formidabunt in viâ, florebit amygdalus, impinguabitur locu-

ſta, & diſſipabitur capparis: quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibunt in plateâ plangentes.

6. Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſternam,

7. & reuertatur puluis in terram ſuam vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

METRICA PARAPHRASIS.

QVOVSQVE præbes turba mortalis fidem
Opinionum ſomniis,
Quæ te caducis ſopiunt blando ſinu
Indormientem gaudiis,
Crepundiisque næniisque detinent,
Mouentque cunas fabulis?
Deterge ſomni palpebris ludibria,
Cæloque tende lumina.
En vt pyropis fulua ſplendent atria:
En aurei excubias poli.
Hac regnat arce præpotens mundi ſator,
Et corporis tui artifex,
Auctorque vitæ, cuius ad nutum trahis
Vitalis auræ ſpiritum:
Vitæ necisque calculos vrnâ mouens
Æternitatis arbiter.
Huius memento numen ingenuo metu
Pioque cultu proſequi,

Dum

Dum vernat ætas floridas rosis genas,
Frontemque pingens liliis;
Dum pectus implet igneæ mentis vigor,
Et corda in affectus calent,
Mundo propinas limpidum vitæ merum,
Deoque fæces destinas?
Vitæ recurset potiùs ad fontem tenor,
Et viue, quo viuis, Deo.
Illi probanda vita, quem fata horridæ
Datura mortis arbitrum.
Has mente curas nulla non verset dies,
Has nocte ruminet sopor:
Nedum propinquo truditur dies die,
Horæque præcipites ruunt,
Vitiis litantem nubilum vitæ opprimat,
Et marcidi senio dies,
Canisque spargant non recessuras niues,
Frontemque sulcis asperent,
Baculoque gressus tremula fulciat manus,
Vitæque dicas: Non places.
Hæc tu, sagaci peruigil curâ excubans,
Ab arce mentis prospice,
Cum fratre tenebris antequam obnubat caput
Regina noctis Cynthia;
Oculique mendax credat obtusi vitrum
Obnubilari sidera:
Et lippienti quamlibet stillent aquæ,
Semper supersint nubila.
Cùm iam senilis capitis excubiæ trement,
Et collabascent poplites:
Rari molares laxa per præsepia
Cùm pigra ducent otia, &

Caligo læsa fascinabit lumina,
Neruis negato spiritu:
Cùm sensus omnis indigus sensus foris
Clauso stupebit ostio:
Edentulus vix extimas leui senex
Perstringet aures murmure:
Tenuesque somnos rauca vox auis auferet,
Cristata quæ lucem refert:
Auresque pridem melleis pastæ sonis,
Nil musicum surdæ audient.
Si fors senili sessus in cliuum gradu
Baculo iuuante repserit,
Velut ex Olympi vertice, aut Pindi iugis
Lapsuro inhorrescet pede.
Sed & viarum plana oberrans compita,
Per plana cespitans ruet.
Tum barba flore præcoce incanam dabit
Pubente vere amygdalum;
Et qui locustæ iuuenis in morem pede
Per prata lasciuo salit,
Vix tarda femorum flectet internodia,
Hydrope distendens cutem.
Nec prurientes ampliùs scalpet fibras
Libidinosa capparis.
Æternitatis namque pulsabit fores
In busta procumbens miser,
Per lacera passis ora nequidquam comis
Geminante lessos præficâ.
Hæc voluat animus, antè cluſa vertebris
Quàm se medulla contrahat,
Argenteusque diffluat dorso liquor,
Qui glutino costas ligat,

Cere-

Cerebríque vittam contrahens mater pia
Humore deſtituat pilos;
Et qui iocinoris hauriunt fontem, hydriæ
Renum terantur calculi;
Succíque, trochlea capitis, è cordis nihil
Arente ciſterna trahat;
Donec caduci corporis ſpolium Rheæ
Libitina componat ſinu,
Terræque terra cedat, & fœnus ſuo
Redhoſtiat cineri cinis,
Animusque, diæ conſcium lucis iubar,
Cælique non dubium genus,
Ante ora ſummi Patris exactam redux
Ad calculos vitam vocet.
O! priua felix vrna quem peragit reum,
Hunc calculo abſoluet polus.

PROSA EXEGESIS.

EST hoc diuini Oratoris, qualis eſt Eccleſiaſtes, ſolidum è rebus etiam vanis fructum elicere. Hinc poſtquam naturam iuuentutis atque adoleſcentiæ Capite præcedenti nobis ante oculos conſtituit, docens, eam prorſus eſſe fluxam, & inſtar floris euanidam; nunc hoc ſaltem in eâ docet obſeruandum, quòd floreat; & hunc ipſum florem, antequam marceſcat, carpendum, Deoque conſecrandum. Nam ſiue in otio ſtertimus, ſiue negotiis exercemur, ſiue rebus friuolis ſiue ſeriis animum adiicimus, ——*fugit irreparabile tempus.* Niſi properamus, relinquimur. Agit nos, agiturque velox dies, nec vmquam ſine floris ac vigoris noſtri ſpolio diſcedit. Et quod magis attendendum,

Vita Deo conſecrandâ dum floret.

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui Virgil. li. 4. Georgicôn.

Optimi vitæ dies primi dilabuntur. Senec. Epist. 108.

Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & diræ rapit inclementia mortis.

Quæ verba Poëtæ expendens Seneca, Quid ergo cessamus, inquit, nos ipsi concitare, vt velocitatem rapidissimæ rei possimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora succedunt. Quemadmodum ex amphorâ primùm quod est sinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidumque subsidit; sic in ætate nostrâ, quod optimum in primo est. Id verò exhauriri in aliis potiùs patimur, vt nobis fæcem ac Deo reseruemus. Inhæreat istud animo, & tamquam missum oraculo placeat:

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.——

Quare iuuentutis tempus optimum. Quare optima? quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum agitandis per studia ingeniis, & exercendis per opera corporibus.

Iuuentute benè vtendum. Itaque primus quisque tamquam optimus dies placeat, & redigatur in nostrum. Quâ verò potissimùm ratione? Ecclesiasten audiamus. *Memento*, inquit, *Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam appropinquent anni, de quibus dicas, Non mihi placent.* Nulla ratio potior diem cum fructu transigendi, & in nostrum propriumque redigendi, quàm si pietati ac Religioni impendatur.

Dei memoria facilis. Sed illud fortasse non-nemo mirabitur, quòd nos, vt Dei memores simus, exhortetur. Nam quî possumus Dei non meminisse? Quis magnopere stimulis aut cohortatione indiget, vt sui suorumque commodorum meminerit? Id enim satis persuadet tum amoris proprij suauitas, tum ratio commodorum. Quid autem suauius, quid fructuosius, quàm Dei meminisse? imò quid æquius, & quid facilius?

Primò,

Primò, quemadmodum piſces aquæ, aut aues aëri, ita nos Deo ſumus immerſi. Quod enim de aëre dixerunt veteres

——————*Iouis omnia plena*; Virgilius Eclogâ 3.

& rurſus,

Iuppiter eſt quodcumque vides, quocumque moueris; Lucan. l. 9.

veriùs de Deo pronuntiauit Apoſtolus: *Non longè eſt ab vnoquoque noſtrùm. in ipſo enim viuimus, & mouemur, & ſumus.* Actor. 17, 27.

Deinde, quî fieri poteſt, vt ille memoriâ excidat, qui nos teneriore affectu, quàm ipſi nos, complectitur? Certè ne id vmquam contingat, ita ſponſum in Canticis interpellat ſponſa: *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum: quia fortis eſt vt mors dilectio.* *Turpe eſt hominem Dei obliuiſci.* Cantic. 8, 6

Denique, quis eius à ſe memoriam poteſt repudiare, ſub quo iudice dictorum omnium factorumque ſibi nouerit reddendam eſſe rationem? Et tamen his tot tantiſque rebus non ſatis cautum eſt, quò minùs incredibilis ſit apud homines diuinæ Maieſtatis obliuio.

Parum efficacem eſſe ad hanc memoriam conſeruandam, Dei immenſitatem intimamque præſentiam, deplorat Auguſtinus. Quàm excelſus es Domine, inquit, in excelſis, & quàm profundus in profundis! nuſquam recedis à nobis, & tamen vix redimus ad te. *Nihilominùs multa paſſim Dei obliuio.* Auguſt. libris Conf.

Sed neque amore ſuo ſe plus proficere, apud Ieremiam Deus ipſe lamentatur: *Numquid obliuiſcetur virgo ornamenti ſui, aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ? populus verò meus oblitus eſt mei diebus innumeris.* Ierem. 2, 32.

Denique, ne timorem quidem extremi iudicij tantum apud nos poſſe, miratur Moyſes, vt Dei memores, prouidè ac circumſpectè viuamus. *Gens abſque conſilio eſt,* Deuter. 32, 28.

est, & sine prudentiâ. Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent!

Sed quoniam frustranea sunt hæc piorum vota, hoc improbis otiosis, suæque salutis incuriosis, plerumque contingit (quod suprà ex Augustino dixisse memini) vt morientes obliuiscantur sui, qui, dum viuerent, obliti sunt Dei. vt non immeritò vnicuique hoc inculcet Ecclesiastes: *Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam appropinquent anni, de quibus dicas, Non mihi placent.* Nunc Deo tibique viue: nunc sanioris vitæ consilia ordire: nunc opera pœnitentiæ amplectere: nunc Dei fauorem sanctioris vitæ meritis tibi concilia, nec dimitte quod in manibus est; nec futurum incertumque esse malis, quod certum præsensq; potes occupare.

Deus colendus, dum vita floret.

Maxima vitæ iactura dilatio est, ait Seneca. Illa primum quemque diem extrahit, & eripit præsentia, dum vlteriora promittit. Maximum viuendi impedimentum est expectatio, quæ pendet ex crastino. Perdis hodiernum; & quod in manu fortunæ est, disponis; quod in tuâ, dimittis. Quò spectas? quò te extendis? Omnia quæ ventura sunt, in incerto iacent. Quid differs te Deo dignum fingere, & fruendæ beatitati, ad quam conditus es, aptare? Quid differs te peccatorum laqueis per pœnitentiam extricare? quid differs æternitati viaticum parare? Qui in tantâ temporum fugâ rebus ludicris detinetur, nec verum sanctioris vitæ desiderium habere conuincitur, nec solidam spem futuræ beatitatis. Præclarè in Epistolâ quadam D. Anselmus, Qui differt, inquit, in futuram, & forsitan non futuram ætatem, vitam corrigere, certum bonum dimittit pro dubio, & contemnendo quod perdit, probat se non amare quod expectat, & meretur non accipere.

Seneca de Breuitate vitæ, c. 9. *Maxima vitæ iactura procrastinatio.*

Anselmus Epist. 1.

Et

Et verò plerumque contingit, vt peccatis aut voluptatibus indormientem aut mors occupet, aut senectus, quorum vtrumlibet periculosum est. Nullum vitæ diem stabili possessione tibi vindicas: vides indies cruda & immatura duci funera; quod cuiuis homini contingere potest, & tibi potest. Forsan hac nocte ad supremi Iudicis tribunal euocandus es: huius nec scientiam latere, nec sententiam declinare, nec potestatem subterfugere poteris; & securus Dei tuique degis?

Interim mors aut senectus aliud agentes occupat.

At, inquies, infinita Dei bonitas est; itaque accepto mortis nuntio, morbo inquam tentatus, præteritæ vitæ noxas gemitibus abstergam, totoque amoris affectu in Deum ferar. Esto sanè, tantumdem tibi spatij indulgeatur, vt Dei tuique memineris; an poteris tam breui temporis spatio totius vitæ peccata seriò deplorare? & qui vix spirabis, tam altùm suspirare poteris, vt præteritorum scelerum memoriam aboleas? An repentè diaboli te laqueis extricabis, quibus totâ vitâ teipsum implicueris, vt tum demum à cacodæmone deficias, Christoque militare incipias, cùm de prœlio erit exeundum? An putas arborem, quæ nec flores vnquam nec fructus protulit, tunc in flores ac fructus erupturam, cùm securi exscinditur, vt in ignem mittatur? Quid ergo te futurum est, cùm mors libratam iam tenebit securim, cùm sub ictu trepidabis, teque in æternum exitium iam iamque mittendum, pertimescès? Tametsi tunc gemitus ac lamenta congeminaueris, quis tamen certam tibi salutem spondebit?

Morbi tempus, inidoneum pœnitentiæ.

Vide Claudium Viexmont, Instit. ad pœnit. Parte 1. c. 2.

Si quis, inquit Augustinus, positus in vltimâ necessitate ægritudinis voluerit accipere pœnitentiam, & accipit, & mox reconciliatur, & hinc vadit; fateor, non illi negamus quod petit, sed non præsumimus quòd bene

August. citat. De pœnitentiâ, dist. 7.

Sera pœnitentia rarò vera & secura.

benè hinc exit. Si ſecurus exierit, ego neſcio: pœnitentiam dare poſſumus, ſecuritatem autem dare non poſſumus. Numquid dico damnabitur? Sed non dico liberabitur. Vis ergo à dubio liberari, age pœnitentiam dum ſanus es. Si ſic agis, dico tibi quòd ſecurus es, quia pœnitentiam egiſti eo tempore quo peccare potuiſti. Si autem vis agere pœnitentiam quando iam peccare non potes, peccata te dimiſerunt, non tu illa. Hæc Auguſtinus.

Malè in ſenectutem vſq; differtur vitæ emendatio.

Cuius verba in hoc ſuffragantur Eccleſiaſtæ, quòd tametſi nulla præmatura mortis ingruat neceſſitas, ſed in vltimam vſque ſenectutem vita producatur, malè tamen vitiorum abdicatio, & melioris vitæ conſilia in vltimam vſque ſenectutem differantur. Iniquum eſt enim, ætate florenti ac vegetâ peccata peccatis addere, ac *talentum* illud *plumbi* quotidianis acceſſionibus in infinitum augere, eiſque proportione quadam correſpondens onus pœnitentiæ ætatum omnium debiliſſimæ ſenectutis humeris imponere.

Zach. 5. 7.

Senectus multa trahit incommoda.

Quis enim ignorat, in ſenectutem, tamquam vitæ ſentinam, miſeriarum omnium colluuionem fæceſque confluere? Notiſſimus eſt Medicis hic Hippocratis aphoriſmus: Senibus ſpirandi difficultas, diſtillationes cum tuſſi, ſtranguriæ, dyſuriæ, articulorum dolores, nephritides, vertigines, apoplexiæ, cachexia, pruritus totius corporis, vigiliæ, alui, oculorum & aurium humiditates, viſus obtuſior glaucomate, auditus hebetior.

Hippocrates lib. 3. Aphoriſm. 31.

Plato in Axiocho.

Nec minùs liberalis eſt Plato in contexendo ſenectutis encomio. In quam, inquit, quidquid in naturâ ruinoſum eſt & interitui obnoxium, ſe confertim effundit atque irrumpit; & ita quidem, nullis vt reme-

remediis hæc imbecillitas possit auerti. Quòd si quis tardiùs naturæ debitum reddiderit, instat illa tamquam importuna fœneratrix, & ab aliis visum, ab aliis auditum, sæpenumerò vtrumque tamquam pignus exigit. Pluraque differit in eamdem sententiam, quibus recensendis idcircò libentiùs supersedeo, quòd ea satis copiosè noster enumerat Ecclesiastes.

Iniquum est, mundo vinum ætatis nostræ Deo faces propinare.

Hoc tantùm inculco, iniquum esse, cùm in vitâ, quidquid purum ac liquidum est, vitiis impenderis, fæces tantùm tibi reseruare ac Deo; & cùm florentis ætatis culmos, & segetes ac fructum denique vniuersum voluptati messueris, vix tandem senectutem, quam humanæ vitæ stipulam antiqui dixerunt, pietati consecrare. Non te pudet, inquit Seneca, ad reliquias vitæ te tibi reseruare? & id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? Quàm serum est, tunc viuere incipere, cùm desinendum est? Quæ tam stulta mortalitatis obliuio, in quinquagesimum & sexagesimum annum differre sana consilia, & inde velle vitam inchoare, quò pauci perduxerunt?

Seneca de Breuitate vitæ, c. 4.

Sed finis sit. Postquam enim rerum humanarum varietatem & inconstantiam ad mortis extremique iudicij terminum, & horum prænuntiam senectutem perduxi, & ad hunc velut Lydium lapidem eorum omnium, quæ mundus amat & amplectitur, vanitatem exploraui; nihil reliqui mihi factum video, nisi vt cum Ecclesiaste sic epiphonizem:

SECTIO SECVNDA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 8. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas.

METRICA PARAPHRASIS.

DVM post risus, lepidosque iocos,
Vitæque hilaris dulce theatrum,
Nuntia fati tarda senectus,
Tumulique animo pulvis obrrat,
Ac tota ferit Libitina oculos;
Nil moror vltrà, quin exclamem:
Hei mihi! quantum in rebus inane est!
Nam dum visu per cuncta feror
Quæ deliras suspicit orbis,
Vanum est quidquid lumina pascit.
Vana iuuentus dum se mediam
Dulcibus annis Atropos infert.
Vana est rosei purpura vultus,
Et frontis ebur: quæ cùm rugis
Inarata genas carpserit ætas,
Quidquid spoliis æui superat,
Auidis cedit vermibus esca.
Vana voluptas, quæ morborum
Stipata manu Rhadamantæam
Ducit ad vrnam. Vana repostis
Annosa cadis dona Lyæi.
Quid enim refert, Nereine vadis,
Bromiive cadis mersus pereas?

Vani-

Vaniq́ue ioci Cytherea tui,
Dum ſæua manu tela coruſcans,
Mors in medios ruit amplexus,
Thalamiq́ue facem in buſta ſupinat.
Vanæ tot opes, quas locupletis
Arca flagellat: ſi neque naulum
Tribuunt vmbris, Dominiq́ue breuem
Non comitantur pulueris vrnam.
Et vanus honor, vanaq́ue ſceptra,
Quibus exæquant fata ligones,
Dum par cineres deprimit horror.
Vanaq́ue fama eſt, quæ dum tumulo
Caput exertat, victa tenebris
Spolium reſtat labilis æui.
Vanumq́ue ſophos quod ſapienti
Stulta applaudens turba ingeminat:
Dum nocturnæ redolens fumum
Cura lucernæ vitam exſanguem,
Penitasq́ue vorat tabe medullas.
Quocumque igitur lumina flecto,
Quocumque ægro corde volutor,
Nil quod ſatiet ſuggerit orbis.
Hei mihi, quantum in rebus inane eſt!

PROSA EXEGESIS.

HOC epiphonemate ſpem nobis omnem præcidit Eccleſiaſtes, aliud quàm vanitatem in rebus humanis conſequendi: quod poſtquam ex ipsâ rerum naturâ toto hoc Tractatu oſtendit, tum vel maximè poſtremis aliquot Sectionibus, ex ineuitabili mortis extremiq́ue iudicij neceſſitate conuincit.

Et quoniam hæc hominem potiſſimùm concernunt,

Homo est vanitatum vanitas.

caque inprimis, quibus iam nunc ænigmaticè senectutem descripsit; videri non immeritò cuiquam potest per vanitatem vanitatum sugillare ipsum hominem voluisse, quo nihil est in rerum naturâ magis vanum.

Maximè quoad corpus. Ad Marciam, c. 11.

Quid enim est homo? ait Seneca: quodlibet quassum vas, & quodlibet fragile. iactatu, non tempestate magnâ, vt dissipetur, est opus. vbicumque arietauerit, soluetur. Quid est homo? imbecillum corpus & fragile, nudum, suapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum, variis cæli iniuriis, elementorum, meteororum, locorum temporumque obnoxium. Sed hæc corporis sunt propria.

Etiã quoad animam.

An fortasse maior est animæ nobilitas, vigorque sensuum? certè nullum est sensus organum, quod non suâ quadam propriaque laboret vanitate. Visus caligine offunditur, auditûs tympanum humoribus obstructum surdescit, odoratus fœtore, gustus amaritudine, tactus doloribus infestatur. Quid rationem commemorem, quæ principem in homine dignitatem obtinet? Heu quàm densis illa vanitatum nubibus obsidetur! Ecce tibi impenetrabilem errorum caliginem, opinionum fallaciam, consiliorum incertitudinem, studiorum mutabilitatem, & nescio quorum non malorum Iliadem. Nihil enim opus est inhærere singulis, cùm certissimam Prophetæ vocem teneamus: *Vniuersa vanitas, omnis homo viuens.* Psal. 38, 6.

Quæ omnia veriora certioraque deprehenduntur, cùm pulchrum illum microcosmum sensim sine sensu adrepens senectus occultis cuniculis subruit, ac mors tandem in cinerem ac fauillam conuertit. Et hæc quidem de homine.

Sed

Sed multò latiùs patere existimo illa Sapientis verba, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, & ad omnia se extendere, quæ in vitâ mortalibus occurrunt. Quid autem in hoc exilio nostro non plenum vanitatis plenumque periculi? Vnicum audite testem Magnum Leonem. Plena, inquit ille, sunt omnia periculis, plena laqueis. Incitant cupiditates, insidiantur illecebræ, blandiuntur lucra, damna deterrent, amaræ sunt obloquentium linguæ, nec semper veracia sunt ora laudantium. Idemque alibi: Insidiæ sunt in diuitiarum amplitudine, insidiæ in paupertatis angustiis: illæ eleuant ad superbiam, hæ incitant ad querelam. Tentat sanitas, tentat infirmitas, dum & illa materia est negligentiæ, & hæc causa tristitiæ. Laqueus est in securitate, laqueus est in timore: nec interest vtrùm animus, qui terreno tenetur affectu, gaudiis occupetur, an curis; cùm par morbus sit, vel sub vanâ delectatione gaudere, vel sub anxiâ sollicitudine laborare.

In mundo omnia plena vanitatis & periculi.

Leo Ser. 5. Quadrag.

Idē Ser. 11. Quadrag.

Quis vmquam credidisset, nisi tantis testimoniis conuictus, ac diuinâ luce collustratus, tot spinas, tot fæces, tot miserias, tot tragœdias in hoc mundo sub falsis nominibus bonorum & voluptatum delitescere? vt nunc fumos, vmbras, fucos, bonorumque omnium inanitatem præteream. Etenim rogo vos, si (quod ambiunt voluptatis asseclæ) omni vitâ spectaculis & varietate obiectorum pasceretis oculos, num oculi vestri pinguescerent? Si mentem cupiditatibus, essetne ditior? Si aures rumoribus, essentne pleniores? Si carnem dapibus, num fieret immortalis? Hæ tenebræ sunt eorum, qui abducti vanitatibus, nesciunt quid sit beatè viuere. Putant enim, cùm sperant & expectant grandia, se multum profecisse; neque tamen centesimus quisque, quod som-

Campian. Epist. 6. *Obiecta sensuum & cupiditatū hic non satiant.*

somniauit, assequitur: tum postquam subduxit rationes, & curarum sarcinam, euentus lubricos, fœdissimam seruitutem, timores, insidias, cruces, fastidia, rixas, nequitias numerauit (quæ vnà semper habitant; semperque diuexant amatores mundi) sine dubio inueniet seipsum turpissimum atque egentissimum esse mancipium.

Mors & iudicium extremum humana omnia vanitatis condemnant.

Sed hæc omnia cùm satis prolixè toto Libro tractata sint, hoc vnum restat, huiusque loci proprium est, vt rerum omnium vanitatem è duobus potissimè Capitibus proximè tractatis eliciam, morte scilicet & extremo iudicio. Quemadmodum enim in scenâ, obductâ cortinâ, totus ille theatri splendor euanescit, & ad mendicabula Reges Principesque personati reuertuntur; ita postquam huius vitæ cortinam mors obduxerit, omnis illa falsorum bonorum species, & mortalitatis huius fucus extinguitur. Et quemadmodum emicante fulmine nocturnæ tenebræ momento dissipantur, ita fulmi-

Matth. 25. natrix illa Iudicis sententia, *Discedite à me maledicti in ignem æternum*, adumbratam huius vitæ felicitatem vanam, mendacem, adeoque nullam fuisse demonstrabit.

Diuitiarũ in morte vanitas.

O qui stupor, quæ consternatio futura est, cùm ij, quibus ad nutum omnia circumfluebant, se nudos, omnique solatio destitutos inuenient? cùm apex ille superbiæ redactus erit ad cineres & fauillas? cùm dor-

Psal. 75, 6. mient somnum suum omnes viri diuitiarum, & nihil inuenient in manibus suis?

Quid olim Seiano profuit diuinitatis affectatio,

Sueton. in Tiberio. quid aræ, quid sacrificuli, quid victimæ, cùm Tiberij iussu vnco per plateas à carnifice tractus est? Quid Antiocho deliciæ profuerunt, cùm illud tantis deliciis enutritum corpus quasi viuum cadauer animam fœtore ac putre-

putredine suffocauit? Quàm vana fuit in Crasso illa tam insatiabilis auri cupiditas, cùm per ludibrium abscisso capiti aurum liquefactum in os infusum est?

Quid Priamum, humanæ felicitatis exemplar, Regiæque fortunæ ac maiestatis typum, in medium producam, illum inquam *Honorii in morte vanitas.*

——— *tot quondam populis terrisque superbum*
Regnatorem Asiæ? Jacet ingens littore truncus,
Auulsumque humeris caput, & sine nomine corpus. Virg. lib. 2. Aeneidos.

De pulchritudine quid dicam? Quanta sit eius in morte vanitas, documento nobis esse poterit infamis illa Iesabel, cui ex tam pulchro corpore vix tantum residui canes fecerunt, quod agnitioni ac stupori sufficeret, & huic epiphonemati, *Hæccine est illa Iesabel?* *Pulchritudinis in morte vanitas.* 4. Reg. 9.

Denique quid hominum plausus & adulantium encomia Herodi profuerunt, quibus ille quasi ferentibus quibusdam ventis in superbiam ac diuinitatis affectationem prouectus, Deo seuerè vindicante, à vermibus corrosus interijt? *Superbia in morte vanitas.* Actor. 12.

Ex quibus omnibus manifestè colligitur, quidquid in vitâ iucundum est, splendidum, magnificum, id omne vanum ac friuolum deprehendi, simul ac ad Lydium mortis lapidem fuerit exploratum.

Nec minùs hæc ipsa vanitas, ad supremi Iudicis adducta tribunal, deprehenditur, in quo contraria mundi principiis habentur axiomata. Plerique mortalium felices eos arbitrantur, qui dignitate ceteris ac potestate præcellunt. Sed quàm vana sit ista felicitas, diuino hoc oracluo docemur: *Potentes potenter tormenta patientur.* *Vanitas rerum humanarum in extremo iudicio. Honorii.* Sap. 6, 7.

Alij beatos existimant, quos fortuna diuitiis cumulauit: sed quàm diuersa sint ab hac opinione Dei iudicia, testatur Apostolus Iacobus: *Agite nunc diuites, plorate* *Diuitiarũ.* Iacob. 5, 1.

vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Aurum & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus.

Voluptatum.

Alij delicias & voluptates inter prima bona, & per se expetenda numerant; sed nulla tam iucunda potest esse voluptas, quæ non in fel amarissimum conuertatur, simul ac diuina illa vox auribus insonuerit: *Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.*

Apoc. 18, 7

Cauendum ne vanitas etiam huic Operi obrepat.

Sed iam satis multa de vanitate dicta sunt: hoc vnum restat, vt prospiciam, ne dum cetera mortalium vanitatis insimulo, hæc etiam scriptio eiusdem culpæ rea teneatur. Si enim aliud quàm Dei gloriam quæro, vereor ne humanæ gloriæ fumos auramque popularem captasse conuincar. Et quamuis initio huius Operis hoc mihi propositum fuerit, vt Dei gloriam intuerer: nescio tamen quo pacto in ipso decursu vana gloria bonorum operum deprædatrix subinde se velut itineris comitem adiungit, & instar dissimulati latronis rectam intentionem iugulat. Atque ita contingit, quòd ait diuus Gregorius, vt vnum idemque opus culpa peragat, quod virtus inchoauit. Quemadmodum, vt alibi notat, subinde refectionem corporis, quam salutis causâ suscepimus, causâ voluptatis explemus.

Gregor. l. 9 Mor. c. 13.

Idem l. 35. cap. 16.

Intentio minùs recta facilè actiones nostras inquinat.

Fatendum est igitur, inquit, quod rectam quidem intentionem nostram, quæ soli Deo placere appetit, nonnumquam intentio minùs recta, quæ de donis Dei placere hominibus quærit, insidiando comitatur. Si autem diuinitus de his districtè discutimur, quis inter ista remanet salutis locus, quando & mala nostra pura mala sunt, & bona quæ habere credimur, pura bona esse non pos-

possunt? Igitur quæso, vt quisquis hæc legerit, apud districtum Iudicem solatium mihi suæ orationis impendat, & omne, quod in me sordidum deprehenderit, fletibus diluat. Orationis autem atque expositionis virtute collatâ, Lector meus in compensatione me superat, si, cùm per me verba accipit, pro me lacrymas reddat. Hactenus diuus Gregorius: cuius si affectum induere ac sinceritatem potuero, magnum me operæ pretium feciſſe existimabo. Hoc igitur in votis habens, & vnicam in hoc Opere spectans Dei gloriam, cum Ecclesiaste vasa colligam, qui sub alienâ personâ ita de se concludit.

SECTIO TERTIA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 9. Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, & enarrauit quæ fecerat: & inuestigans composuit parabolas multas.

10. Quæsiuit verba vtilia, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos.

METRICA PARAPHRASIS.

IAMQVE opus exegi, quod nec Libitina sepulchro,
Nec potis est tenebris condere sera dies.
Sidera dum Titan alternâ lampade pellet,
Voluetur nostrâ pagina ducta manu.
Diuinum est quod dextra dedit, quod lingua profudit:
Largior vt Sophiæ proluit ora latex.
Expandi quondam, fateor, vaga vela per orbem,
Quò vis ingenij, quò rapiebat amor.

Ingens ardor erat, mundi transſcendere metas,
Abditaque, & vulgo non adeunda ſequi.
Tunc mundi facies aut vna, aut nulla, chaosque
Aut nihil, aut nihilo par, mihi carmen erat.
Sed rapuere vagam citiùs vaga ſidera mentem,
Detinuitque animum pondere notus Atlas.
Redditus hinc terræ, formoſa ediſſero terræ:
Hæc dedit ingenio quas memoraret opes.
Quotque parit fœtus Zephyro fœcunda marito,
Semina tot ſtudiis contulit alma meis.
Eloquio colui quidquid fouet ambitus Hyblæ:
Quidquid alit medico gramine fœtus Eryx.
Spectabam Libani frondoſa cacumina, cedros?
Frondea viſa fuit carmine digna domus.
Nec minùs ornaui ſalices, humilesque myricas,
Vilius aut ſi quod rudera germen habent.
Hinc mores hominum, legesque, & mœnia dixi:
Mœnia Pieriis ædificata modis.
O labor infelix! ô magnum in rebus inane!
Quis ſcit an hos fœtus charta fouebit anus?
Forſitan aut tumulis hæc poſtuma ſæcla recondent,
Aut ludus Boreæ pignora mentis erunt.
Sed quid parua queror curis grauioribus æger:
Templa ruent; breuis eſt alea quanta liber?
Eduxi inſanas, auguſta palatia, moles,
Conſcia ſub quorum pondere terra gemit:
Hæc tamen in tenues ibunt reſoluta fauillas,
Et quæ terra nequit, ventus & aura ferent.
Sed nunc maiori mens enthea Numine chartis
Quæ dedit, ætatem, ſeraque ſæcla ferent,
Myſticaque, & Gnomæ, & Sponſi cæleſtis Amores,
Vanaque quod vitæ ſomnia damnat Opus:

Hoc

Hoc maius satis obliuia proteret æui,
Reddet & auctori præmia digna suo.
Candida posteritas hederâ mihi nectte capillos,
Atque aliquis sacrum Daphnide cingat opus,
Et dicat: Iubare hoc pepulit qui vana bonorum
Somnia, non vanis floreat ille bonis.

PROSA EXEGESIS.

NON inuiti hanc tibi coronam teximus, Vir sapientissime, nomenque tuum æternæ posteritatis memoriæ consecrandum, faustis ominibus votisque prosequimur. Etenim si in theatris ludisque scenicis tragœdi re benè gestâ, ac personâ scitè repræsentatâ, ab exhibitore coronantur, ipse verò exhibitor à præcone seu curione laudem & coronam accipit; æquissimum est te, postquam huius vitæ mimum, totamque vanitatis pompam in scenam produxisti, & suas cuique partes ex decoro assignasti, non tantùm exhibitoris, sed actorum omnium vicem coronari.

Fausta vota Salomoni.

Macte igitur hac sapientiâ tuâ, Vir maxime, & celeberrimis diuini ingenij tui monimentis vitam in omnem posteritatem ac memoriam sæculorum omnium proroga. Non capit tantum decus illud tuum, quamuis augustissimum, paterni sepulchri Mausolæum, ac ne orbis quidem vniuersus, omniumque ætatum ingenia dignum esse possunt diuinæ tuæ sapientiæ sacrarium. E cælo nimirum illa profecta est, & cælo debetur. Ibi in omnem æternitatem eam recoles, propiusque ad fontem æternæ lucis admotus, infiniti luminis accessione perficies. Ibi velut in altâ quadam speculâ constitutus, cùm cælum terramque perlustraueris, amœnissimo illo beatitatis domicilio delectatus, sublunaris huius pompæ fu-

mos, terræ fæces, & bonorum ſimulacra veriùs, quàm bona, deſpicies; riſumque, vt ſoles, erroris ac ſtultitiæ condemnans, in contemplatione illius infinitæ pulchritudinis, & amore ac fruitione ſummi boni ſolidum gaudebis gaudium; vnumque Deum amplexus, ac cetera aſpernatus, illud parentis vſurpabis: *Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Pſal. 72, 25 Ita voueo, ita confido, ita factum eſſe nihil ambigo.

Eccleſiaſtes nominis immortalitatem meretur.

Quid autem dubitem Eccleſiaſtæ noſtro duplicem hanc lauream tranſcribere, æternam ſcilicet nominis ſui commemorationem in terris, & longè ſolidiorem gloriam in cælis? Si enim Poëtæ leue quiddam ſonantes, ne dicam futile, audent illis, quibus adulantur, nominis immortalitatem polliceri; ſi tam aſſeueranter affirmat ille,

Virg. lib. 9. Aeneid.

Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vmquam memori vos eximet æuo,
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit;

ſi tantum, inquam, ille ſibi tribuit, cur non potiùs id adſcribemus Eccleſiaſtæ noſtro, qui *quæſiuit verba vtilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos, ac veritate plenos.*

Quæ verba dum accuratiùs expendo, non poſſum eorum ſententiæ accedere, qui ad amplificandam in immenſum ſapientiam Salomonis, & exaggerandum ſcriptorum eius aceruum, Rabbinorum fabulis potiùs quàm ſolidâ auctoritate nixi, & abditæ eruditionis affectatione ducti magis quàm iudicio aut delectu, quidlibet illi affingunt, etiam futile, pernicioſum, dæmoniacum.

Vide Pinedam de Rebus Salomon. l. 3. cap. 29.

Quare omnino falſos ac ſuppoſititios eſſe fœtus exiſtimo libros illos, qui vulgò Salomonis nomine præ-

notan-

notantur, *Incantationes Salomonis*, *Clauicula Salomonis*, *Annulus Salomonis*; qui meritò à fidei censoribus damnati sunt. Eiusdem quoque furfuris videtur apocryphus ille à Gelasio damnatus, cui titulus, *Salomonis contradictio*, & si qui sunt alij magicis incantationibus infames, quos meritò Delrius noster numquam à Salomone conscriptos fuisse contendit. *Salomonis libri suppositiij.* Delrio Disquisition. Magic. lib. 1. c. 3.

Certè nihil opus fuit Ecclesiastæ quisquiliis illis ad nominis ac famæ immortalitatem, cuius in omni genere Scriptorum cum laude fructuque versata est industria. Nam siue multitudinem librorum consideres, post sacram Regum historiam auctor est Iosephus, composuisse illum, quinque millia Odarum & Carminum, Parabolarum autem & Similitudinum tria millia; vt varias eius disputationes numero propemodum infinitas præteream: siue materiam attendas, nullum fermè scriptionis genus, quod ad exercitationem ingenij, aut morum conformationem conduceret, prætermisit. Nam & ipsa loquendi scribendique elementa tradidit (vt alibi pluribus ostendo) & Physicas, Medicas Mathematicasque scientias excoluit. Nec Politicis tantùm Ethicisque præceptis Regnum suum reddidit celeberrimum, sed Theologicis etiam mysticisque scriptis religiosæ pietati incrementum, Ecclesiæ verò splendorem attulit singularem. *Varia scriptio Salomonis.* 3. Reg. 4. Iosephus l. 8. c. 2.

Scio pleraque eius Opera Ezechiâ imperante recensita, &, vt ait Hippolytus apud Anastasium Nicenum, quædam selecta, alia verò neglecta: neque sum nescius, ex iis quæ recensuit Ezechias, plurima temporum iniquitatem nobis inuidisse, sed tamen vel ea sola, quæ diuino testimonio inter sacros codices recepta sunt, tam salutaria vitæ morumq; documenta continent, tam sublimem Anastasius Nicenus qu. 39. in Script.

limem sapientiam, tam reconditas cæleſtis ſponſi ſponſæque delicias, vt abundè ſufficiant ad nomen eius ab interitu vindicandum.

Sed nimirum qui cetera mortalium vanitatis redarguit, ne hanc quidem ſapientię exiſtimationem, & quam politiores litteræ promittunt ſemimortuam nominis immortalitatem vllo in pretio habuit. Pluris illi fuit, ad veram immortalitatem beatamque in cælis æternitatem adſpirare.

Eccleſiaſtes æternam ſalutem videtur conſecutus.

Atqui hoc etiam præmium Eccleſiaſtæ non eſſe negandum cenſemus. Quamuis enim nimis vxorius, nimisque effeminatus, per annos complures omni vitiorum labe contaminatiſſimam vitam duxerit, eum tamen ſalutari pœnitudine præteritæ vitæ noxas eluiſſe, tandemque diuinâ miſeratione ſalutem eſſe conſecutum, conſtans eſt grauiſſimorum Patrum ſententia. Hanc Hieronymus præ ceteris tuetur, hanc Ambroſius amplectitur: in hanc Hilarius, Epiphanius, Cyrillus, alijque conſentiunt.

Vide Pinedam de Rebus Salomon. l. 8. c. 1. Sect. 5.

Variæ rationes pro ſalute Salomonis.

Et verò cùm Phœnix hic librorum Eccleſiaſtes ingraueſcente iam ætate, poſt omnia voluptatum ac vanitatum experimenta in lucem prodierit, cui dubium eſſe poteſt, quin ante mortem ad ſaniorem mentem redierit. Deinde, quî conuenit, eum, quem nobiliſſimum Chriſti typum repræſentare fatetur Eccleſia, ab eo quem refert, in re omnium maximâ tantopere diſſidere? Præterea, cùm Deus ipſe ad exprimenda animi ſui ſenſa os eius & calamum ſibi voluerit inſeruire, quî potuit non totum etiam pectus eius occupaſſe? Denique, quis dicat, ampliſſima illa Dei promiſſa de conſtanti erga filium Dauidis amore, in omnem æternitatem effectu ſuo fruſtrata?

Maneat

Maneat igitur, Virum hunc sapientissimum, atque adeò diuino spiritu afflatum Scriptorem canonicum ad æterna laborum suorum præmia cælo adscriptum: restat vt postquam sapientissimis eius scriptis applausimus, quem fructum in animis nostris eadem parere debeant, audiamus, & in hoc f[illegible]ctu, repudiatâ inexplebili illâ sciendi curiositate, acquiescamus.

SECTIO QVARTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 11. Verba sapientium sicut stimuli, & quasi claui in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno.

12. His ampliùs fili mi ne requiras. Faciendi plures libros nullus est finis: frequensque meditatio, carnis afflictio est.

METRICA PARAPHRASIS.

Si tibi virtus mouet alma curas,
Arrige acclinem sapientis aurem
Vocibus. Nil sic animæ superni
Nectaris mulcet cupidæ palatum,
Virginis non sic populator auræ
Ales Hyblæi pretium laboris
Florei stillat nemoris rapinam,
Fercla Magnatum sapido liquore
Condiens. Non sic hebetes ocellos
Jonathas victor renouauit haustu
Melleæ Solis lacrymæ, expetitum

Lumen vt menti sapientis ægræ
Verba discussis reparant tenebris:
Nec boues tantis resides adurget
Pronus in plagas stimulis arator,
Pectori quantos Sophiæ remisso
Subdit hortatus. Caue ne increpantem
Aure succußâ fugias: inhærent
Spicula imis flexanimæ medullis,
Corda cælesti populantque flammâ,
Igneos dorso veluti Pyrachmon
Orbitæ clauos adigit frequenti
Verbere: aut qualis nemora inter alta
Cressius pastor tigridem sagittâ
Figit incautam; volat illa siluis
Abla Dyctæis, latériquè inhæret
Missile ferrum.
Ac licet multi Sophiam magistri
Cordis instillent penitis medullis;
Profluunt vnâ latices scatebrâ.
Ac velut præses Sophiæ Minerua
Ense diffisso Iouis è cerebro
Fabulis nata est galeata virgo;
Sic ab æternis adytis, sinuque
Numinis promunt documenta vitæ,
Quotquot informes varias per artes
Excolunt mores generis Promethei.
His priùs nil tu potiúsve ducas
Nate, nil vltrà sapere allabores,
Neu vagum scriptis animum fatiges.
Helluo quisquis fuerit librorum,
Æmulos natis Danai labores
Stultus exhaurit, iuga perque montis

Sisyphi

Sisyphi saxum sine fine voluit.
Copia escarum stomachum fatigat:
Dumque congestis dapibus laborat,
Vita funesto perit ægra tabo,
Mensque fatiscit.

PROSA EXEGESIS.

Intemperantia studiorum noxia.

MAGNVM procul dubio intemperantis animi vitium est, inter libros helluari: & quemadmodum in comessationibus fieri solet, stultum est pro voluptate nauseam, pro alimento ventris saburram, pro sanitate morbos referre. Fastidientis stomachi est, multa degustare, & per plura Scriptorum genera vagari, quàm possis in succum sanguinemque conuertere. Neque potest prodesse cibus, aut corpori accedere, qui statim sumptus emittitur: quod necessum est illis euenire, qui desultoriâ quadam sciendi curiositate auidiùs omnia quàm constantiùs delibant; neque vllius ingenio se familiariter applicant, sed omnia cursim & properantes transmittunt. Deinde nihil solidum esse potest, nihil stabile in diuersa studia distractis. Infinitus est librorum numerus, ait Hugo Victorinus; tu noli sequi infinita: vbi enim finis non est, nec esse quies potest. Rectè etiam Venerabilis Blosius, Lectio, inquit, incerta & erratica spiritum magis dissipat quàm promouet.

Hugo Victorinus l. 5 Erudit. didasc. c. 7.

Blosius Paradis. animæ, p. 1. cap. 16.

Quare idem sub nomine Dacryani Abbatis opportunè monet: Animum ad certam lectionem prudenter constringe, & in eâ immorari consuesce, etiamsi aliquando minùs sapiat. Virorum est, fructu potiùs delectari, quàm gustu; nec acerba etiam aut aeria, dummodò ad salutem conducant, aspernari.

Idem Speculo Monachorum. *Certæ lectioni insistendum, fructusq; quærendus.*

Martialis lib. 7. Epigr. 24.

Infanti melomela dato, fatuasque mariscas;
Nam mihi quæ nouit pungere chia sapit,

ait Poëta.

Stultitia eorum qui voluptatem potiùs quàm fructum in studiis quærunt.

Hoc tamen alterum vitium est nimisquam frequens inter librarios istos helluones, vt omne studium suum ad voluptatem potiùs & oblectationem referant, quàm ad veram virtutem atque sapientiam. Quo fit, vt studiosâ quadam luxuriâ nihil in verbis præter amœnitatem & flosculos, nihil in rebus præter stultam curiositatem nugasque consectentur.

Videas quosdam ætatem terere Græcis fabulis euoluendis, nec vllum iis pabulum esse gratius, quàm si Neptunum inuenerint à Laomedonte mercede fraudatum, Castores alternâ morte vitam alteri instaurantes, Iouem nunc in cygno Ledæ fucum facientem, nunc in cuculo fugæ ignominiam tegentem. Tum verò quantum eruditionis se consecutos existimant, si lectisternium Cereris inuenerint, vt, excussis puluillis, obdormiscat suauiùs; si lauationem Matris Pessinuntiæ, aquæ scilicet & cineris affrictu; si mulieres in Capitolio Iunonem inani gesticulatione comentes, aut alias eius generis quisquilias? Quid quòd nonnulli se supra ceteros sapere existimant, si disputauerint, an primus nauali prælio Duillius vicerit, primúsne Curius Dentatus in triumpho duxerit elephantos, an Thebaïcum epos Statius agone Capitolino commiserit, & in eo succubuerit; Athenæum locúsne fuerit studiis sacer, an Palatini Apollinis templum, ceteraque eiusdem furfuris?

Stultitia eorum qui verbis potiùs quàm rebus attendunt.

Nec in verbis minor studiorum intemperantia, dum nihil fastidiosis illis ingeniis placet, nisi quod exquisitæ Latinitatis fuco oblitum, aut eloquentiæ præstigiis est expolitum. Itaque displicet illis simplex veritatis candor:

dor: in huius temporis Philosophis ac Theologis barbariem, in Asceticis styli neglectum & abiectionem criminantur. Quinetiam sacræ Litteræ propter incomptum dicendi genus ipsis vilescunt; &, quod de seipso quondam Romanis litteris ac Græcis fabulis immerso scribit Augustinus, indignæ videntur quas Tullianæ dignitati comparent. Nimirum ad pompam & splendorem omnia referunt, non ad morum conformationem; ad palati saporem auriumque titillationem, non ad animæ medicinam; ad fumos & vmbras, non ad veritatem. August. l. 3. Confes. c. 5

O stulti! non hæc sunt quibus acquiescendum esse monet Ecclesiastes, sed *verba sapientum* nobis vult esse commendatissima, penitusque cordibus infixa, quæ paulò antè vocauit *sermones rectissimos & veritate plenos*. Hoc est solidum mentis nostræ pabulum, quocumque demum condimento proponatur: hic fructus exquisitissimus, quibuscumque demum frondibus vestiatur: hic nobis curæ debet esse & cordi, de ceteris minùs laborandum. Memento, inquit Blosius, salutem animæ non in eloquentiâ, neque in venustate sermonis sitam esse. Quare Orationis ornatum inter legendum ne intempestiuè requisieris, si absit; neque rursum temerè respueris, si adsit: sed omnia quæ bona & vtilia sunt, siue simplicibus & rudibus verbis, siue cultâ & eleganti dictione enuntientur, cum gratiarum actione excipe. Qui verborum lenocinia potiùs quàm sententiarum fructum spectant, similes prorsus sunt iis, qui aut pro ceruis papiliones venantur, aut pro pomis folia & quisquilias colligunt. Ethnici qui humilitatem Euangelicam ignorant, magnificent & admirentur eloquentiam: Christiani commendent & amplectantur vitæ sanctimoniam. Hactenus vir ille sanctus.

Solida doctrina potiùs quærenda quàm verborum flosculi.

Blos. in Paradiso animæ. p. 1. cap. 16.

Sapientum monita ad virtutem impellunt.

Ad hanc vitæ ſanctimoniam morumque conformationem vehementiſſimè nos impellunt verba ſapientium, ſeu viuâ voce prolata, ſiue ſcripto conſignata. *Verba* enim *ſapientium ſicut ſtimuli*, inquit Eccleſiaſtes, *& quaſi claui in altum defixi*. Quibus verbis non tantùm eorum vis & efficacia in permouendo, ſed pertinax quædam in perurgendo conſtantia deſignatur.

Sapientum verba ſunt efficaces ſtimuli. 2. Eſd. 8, 9.

Et quidem quod ad efficaciam attinet, quantos animorum motus in populo Iudaico fuiſſe concitatos accepimus, cùm Eſdrâ contribulibus ſuis diuinos codices prælegente, magno ſuo mœrore didicerunt, quàm longè à diuinæ legis præſcripto aberraſſent? quantus omnium ardor extitit vitam ſuam ad hanc normam diuinitus ſibi traditam exigendi? Quid Magnum Antonium commemorem? qui vnicâ illâ Chriſti voce, & quidem è ſcripto prolatâ, *Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & veni, ſequere me*, ita fuit exſtimulatus, vt è veſtigio rebus humanis nuntium remiſerit, & in vaſtam ſolitudinem ſeſe abdiderit.

Athan. in Vitâ Anto.

Matth. 19, 21.

Auguſt. l. 8 Confeſſ. cap 6. 8. & 12.

Neque Antonium tantùm pupugit hic ſtimulus, ſed per eius latus etiam pectus aulici illius Theodoſij Imperatoris confodit: qui ſuſpiciens generoſam Antonij indolem tam promptè diuinæ voci obtemperantis, oculis in amicum coniectis, Dic quæſo te, inquit, omnibus iſtis laboribus noſtris quò ambimus peruenire? Maiórne eſſe poterit ſpes noſtra in palatio, quàm vt amici Imperatoris ſimus? Et quid non ibi plenum periculi? Et quando iſtud erit? Amicus autem Dei, ſi voluero, ecce nunc fio. Nec mora, dum reddit oculos paginis, nouæ vitæ parturitione turgidus, mox diſcreuit decreuitque meliora.

Neque hic finis efficaciæ diuini verbi. Dum hand

morum

morum conuersionem Augustino narrat Potitianus, ille vultu ac mente turbatus, seque ipsum & socordiam suam accusans, inuadit Alipium, & complosis manibus exclamat: Quid patimur? quid est hoc? quid audisti? Surgunt indocti, & cælum rapiunt, & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce vbi volutamur in carne & sanguine? Quid multa? Et ipse librum arripit, & vnicâ Pauli sententiâ compunctus, morti moritur, & vitæ viuere incipit; abruptaque tam lentâ ac somnolentâ cunctatione, totum se Deo tradit. En stimulos.

Sapientum monita tenacia sunt instar clauorum.

Vultis & clauos in altum defixos? dabo sapientium voces ita penitus animis infixas, vt euelli nùmquam potuerint, sed pertinaci impulsu, seriaque compunctione tandem de corde, quamuis duro planeque adamantino, triumphauerint. Scio peruicacem esse pæneque insuperabilem quorumdam flagitiosorum obstinationem: sed & hoc scio, plus ad expugnandum hunc rigorem posse *verba sapientium, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno*, id est, à Deo variis magistris ac sapientibus ad salutem mortalium communicata. Possunt quidem illi diuinis vocibus obluctari, & in spiras ac volumina se torquere, vt vim diuini verbi aut discutiant, aut eneruent,

Virg. lib. 6. Aeneidos.

Vt Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum;——————

sed, premente ac pungente Deo, frustraneus est omnis eluctandi conatus. nam

——————*Tantò magis ille fatigat*
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.

Magnos aliquando & acres omnino stimulos ad Christi fidem veramque pietatem expertus est Saulus, siue

siue beati Stephani disputationibus conuictus, siue beati Barnabæ cohortationibus excitatus: ille tamen præfracto animo & contumaci tamdiu Deo restitit, donec fulmine in terram prostratus, hanc Christi exprobrantis
Actor. 9,4. vocem audiuit, *Saule, Saule, quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare.*

Platus de Bono status religiosi lib. 3. c. 38. Alium non absimilis contumaciæ proponunt nobis Annales S. Dominici: qui cùm deliciis eneruatus, totum se vitiis tradidisset, nec vllum sibi de vitæ reformatione verbum fieri pateretur, Religiosus quidam comiter eum inuisens, ad extremum in digressu vnicum illum ex Prophetâ versum protulit: *Subter te sternetur*
Isa. 14,11. *tinea, & operimentum tuum erunt vermes.* Qui versus ita eum pupugit, vt iam nihil aliud animo voluere posset, quàm illos vermes & illas tineas. Quin etiam, cùm variis molestam hanc cogitationem ludis fallere, & æqualium solatiis abstergere conaretur, ita nihil proficiebat, vt potiùs magis ac magis hic clauus infigeretur. Quare hoc secum reputans, Si ipsa cogitatio illius pœnæ tam erat intolerabilis, quantò intolerabilior futura esset ipsa pœna, cessit aliquando tandem, manusque Deo dedit. En stimulos, en clauos, quos verba sapientum cordibus humanis infigunt: sed quæ infligunt vulnera salutem spectant, non interitum, illis sagittis quàm simillimi, quibus magno suo bono se saucium fuisse scribit diuus
August. l. 9 Confess. cap. 2. Augustinus. Sagittaueras, inquit, tu Domine cor nostrum charitate tuâ, & gestabamus verba tua transfixa visceribus: & exempla seruorum tuorum, quos de mortuis viuos feceras, congesta in sinum cogitationis nostræ, vrebant & absumebant grauem torporem nostrum, & accendebant nos validè.

Huiusmodi stimulos cùm hoc libro non paucos cui-

uis

uis animæ, virtutis ac sapientiæ cupidæ, subiecerit Ecclesiastes, concludit his verbis: *His, fili mi, amplius ne requiras.* Est enim modus in rebus. & quemadmodum in corporis alimento, sic in animæ pabulo vitanda est nimia constipatio: & rursus quemadmodum in bonis fortunæ, ita etiam in spiritualibus documentis animæque diuitiis modus aliquis definiendus est, quem si transgressus fueris, ad infinitam deuolueris cupiditatem. Rationem vtrisque communem assignat Lucilius:

In præceptis sapientum modus seruandus.

Nam si, quod satis est homini, id satis esse potisset,
Hoc sat erat: nunc cùm hoc non est, quî credimus porrò,
Diuitias vllas animum mi explere potisse?

Lipsius in Comment. ad Epist. 3. Senecæ.

Verbo dicam. Cui, quod satis est, satis non est, nihil illi satis est. Videamus igitur ex his omnibus, quæ satis esse, & in quibus nos acquiescere desiderat Ecclesiastes, quem potissimùm clauum ac stimulum ad veram sapientiam nobis inculcet, penitusque memoriæ nostræ velit infixum.

SECTIO QVINTA.

ECCLESIASTES.

VERSVS 13. Finem loquendi pariter omnes audiamus. Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo:

14. [a] & cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in iudicium [b] pro omni errato, siue bonum, siue malum illud sit.

[a] *Variæ Lectiones habent* nam *vel* quia
[b] *Hebr.* pro omni occulto,

METRICA PARAPHRASIS.

IAM *sat fluctiuagâ trabe*
Iactamur tumidi gurgite Nerei:
Sat ventos sequimur, quibus
Distendunt cupidi lintea, & improbæ
Mundus velificat spei.
Iam portum trepidæ respiciant rates,
Ne ventosior alite
Vento detineat carbasa vanitas.
Ergo post freta turbida
Dum portum inuehimur, quisquis es, vltimo
Mentem aduerte celeumati.
Hoc vnum recolens cuncta recolliges.
Æternum venerans time
Numen, quo soboles corde solet patrem:
Huius nutibus obuius
Exhauri imperia. Hæc summa homini salus,
Hic vitæ instabilis scopus:
Omne huc principium, atque huc refer exitum.
Nam quidquid soboles Rheæ,
Lucis dum fruitur munere, perpetrat,
Qui terram tonitru quatit,
Expendet rigido iudicio arbiter,
Albo atróve notans (licet
Conspectum fugiant) singula calculo.
Felix quem Superùm metus
Virtutum innocuis compedibus ligat.

PROSA

PROSA EXEGESIS.

TANDEM aliquando post longam fluctuantis animi iactationem inter tot procellas ac turbines vanitatum, inter tot labores ac vitæ pericula, rebus omnibus humanis frustrà exploratis, nec vsquam animi quiete inuentâ; tandem, inquam, veræ solidæque beatitatis portum occupat Ecclesiastes, & ad eumdem nos his verbis inuitat: *Deum time, & mandata eius obserua. Hoc est enim omnis homo.* In hoc portu nisi anchoram defixeris, peristi. In terrâ viæ omnes latrociniis infestæ sunt, mare naufragiis infame; res humanæ fragiles, erroribus obnoxius intellectus, voluntas cupiditate deprauata, spes fallaces, inanes cogitationes, incertæ prouidentiæ nostræ: sola in Deo salus. Hunc si eo timoris & amoris affectu prosecuti fuerimus, quo filius patrem; si cà submissione animi venerati fuerimus, quà seruus dominum; si denique non mandatis solùm, sed nutibus eius obsecuti fuerimus, vt figmentum figulo; salua nobis sunt omnia. Deo duce & auspice tuti erimus ab huius vitæ periculis, immunes à naufragiis.

Extra Deũ non est salus.

Solent viatores, ait Epictetus, si viam latrociniis audierint infestari, non soli iter ingredi, sed vel comites operiri, vel Legato, Quæstori, Proconsuli se socios adiungere. Haud dissimile quid facit sapiens, inquit, in hoc mundo. Multa latrocinia sunt, tyranni, tempestates, egestas, iactura chariſſimorum. Quo pacto hanc vitam transibis incolumis? quis comitatus tutum te reddet? An diuitis illius, aut Consularis? At ipse spoliabitur, plorabit, lugebit. Quem igitur fructum inde capiam? Quid verò si comes ille meus in me conuersus latro fiat, quid faciam? At amicus ero Cæsari.

Epictetus l. 3. Dissert. Arrian. c. 26.

Deo duce, vitã securè transimus.

Quando istud erit? & quid non ibi plenum periculi? & per quot pericula peruenitur ad maius periculum? Quid si deinde calumniis impetitus ex aulâ pulsus fueris, quò tandem recedes? An in solitudinem? dic sodes, eò febris non venit, aut egestas, aut cupiditas? Quid ergo profeceris? Nullúmne ergo comitem inueniam fidelem, securum, insidiarum expertem? Imò verò sic prudens secum considerat, & hanc init rationem, si Deo se dederit, iter se tutò confecturum. Quid est hoc ipsum, dedere se Deo? vt quod ille voluerit, & ipse velit; & quod ille noluerit, nec ipse velit.

Quid sit tradere se Deo.

Quod alibi latiùs exponit idem ille sublimis senex, dum monet ita cum Deo loquendum: Vtere me vbi lubet, & vt lubet; mente tecum consentio. Nihil recuso omnium, quæ tibi videbuntur. Quocumque me voles, ducito: quam vestem lubet, induito. Magistratum me gerere vis? priuatam agere vitam? manere? exulare? in egestate, in opibus degere? Ego te in his rebus omnibus apud homines defendam. Hoc est reuerà Deo obtemperare, & hic potissimus cultus quem à nobis exigit.

Aut si latiùs hoc nomen diuini cultûs & obsequij sumere volumus, Optimus animus, pulcherrimus Dei cultus est. Nam, vt rectè ait Lactantius, Christianorum omnis religio est, sine scelere & sine maculâ viuere. Quod ne Ethnici quidem ignorarunt ita decere. satis enim disertè Cicero, Dei cultus optimus est, inquit, idemque castissimus & sanctissimus, plenissimusque pietatis, vt eum semper purâ, integrâ, incorruptâ & mente & voce veneremur. Neque enim in victimis, inquit Seneca, licet opimæ sint, auroque præfulgeant, Deorum est honos, sed piâ ac rectâ voluntate venerantium. Itaque boni, etiam farre ac fictillâ religiosi sunt; mali verò non

Lactantius lib. 5. c. 9. *Mens pia & immaculata, optimus Dei cultus.*

Cic. lib. 2. de Naturâ deor. c. 28.

Senec. lib. 1. de Benefic. c. 6.

non effugiunt impietatem, quamuis aras sanguine multo cruentauerint.

In id igitur incumbamus, vt Deum sincero affectu diligamus, timore veneremur, religione colamus: in hoc, inquam, toto pectore incumbamus, si rebus nostris consulere, & officij Christiani partes explere volumus. *Hoc est enim omnis homo*, ait Ecclesiastes, id est, in hoc summa hominis perfectio consistit, hac de causâ vitam rationis compotem accepit, hic finis eius, vitæque & actionum omnium scopus est, hoc homini multis de causis expedit, hoc se præstat hominem, hæc eius in hac mortali vitâ beatitudo. & quos non præterea sensus parit huius sententiæ fecunditas?

Duos tamen ex omni numero seligam, qui nos potissimùm ad amorem cultumque Deo exhibendum permouere possunt: quia nimirum ita necesse est, & quia summopere expetendum.

Necessitas diuini obsequij.

Necessitatem nobis imponit ipsa vita quam ducimus. D. Bernardum frequenti sermone hæc verba vsurpare consueuisse accepimus: Bernarde, Bernarde, ad quid venisti? ac tantumdem de Magno Arsenio traditur, hac voce frequenter sibi stimulos ad virtutem subiecisse: Arseni, Arseni, ad quid venisti? Eadem quæstione nos ipsos frequenter excitare ac perurgere debemus: Quam ob causam communem hanc lucem haurimus? quo fine spiritum ac vitam ducimus? quæ nostræ sunt partes in hoc vitæ munere? nónne vt auctorem eius diligamus & veneremur? Si hæc vitæ nostræ seu causa seu scopus est, quid toties in varia studia distrahimur? nugisque plausibilibus occupati, toto vitæ tempore nihil minùs quàm viuimus?

Vide Alphons. Rodrig. Part. 1. Tract. 1. c. 15.

Videas quosdam augendæ rei familiari intentos om-

Vana hominũ occupationes neglecto Deo.

nia fora peruagari, omnes callere nundinas, versare Kalendarium, computare fœnus; de Deo aut æternâ salute nulla cogitatio: alij merces exoticas aut castra secuti, terras omnes ac maria peruagantur; & cùm voluntario sese exilio proscripserint, non magis à patriâ quàm à seipsis exulant, nec Dei memores, nec sui. Aliorum inconsultus vanusque cursus est, qualis formicis per arbusta repentibus, quæ in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. Quorumdam quasi ad incendium currentium misereberis, vsque eò impellunt obuios, & se aliosque præcipitant: cùm interim cucurrerint aut salutaturi aliquem non resalutaturum, aut lecticam alicuius prosecuturi, deinde domum cum vacuâ redeuntes lassitudine, iurant nescisse seipsos quare exierint, postero die erraturi per eadem illa vestigia. Alij in infimis ministeriis desudantes, & instar formicarum maiora corpusculis onera baiulantes, dum interim diuinum cultum in postremis habent, operosè nihil agunt. vix enim ab illis impetres, vt semel quaque hebdomade dimidiam horam diuinis mysteriis impendant. Denique ex iis quos magna felicitas grauat, audias nonnullos inter clientium greges, aut causarum actiones, aut ceteras honestas miserias exclamare: Mihi viuere non licet.

Seneca de Tranquill. anim. c. 12.

Seneca de Breuit. vitæ, c. 7.

Ea potissimũ homini curanda quæ hominis sunt.

Et hi plerumque homines frugi, rerumque suarum benè gerentes appellantur. ego verò ne homines quidem dicendos esse contendo, quibus nihil minus cordi sit, quàm quod est hominis.

Alphons. Rodr. Exercit. perf. p. 1. Tra. 1. c. 1.

Cùm D. Dorotheus aliquando cubiculum infirmorum visitaret, cuius cura discipulo eius Dositheo incumbebat, sensit hic titillationem quamdam vanæ gloriæ, eamque Magistro confessus, Videor mihi, inquit,

quit, operam meam egregiè tibi probasse. Vides vt lecti decenter compositi sint? instrumentum omne mundum ac splendidum? Respondit Dorotheus: Quid hæc ad summam vocationis tuæ? Bonus quidem famulus es, sed non continuò bonus Religiosus. Ita plerique eorum quos modò tetigi, id assequuntur fortassis, vt boni sint opifices, boni mercatores, boni causidici; sed non idcircò id adepti sunt quod est homini proprium, vt viri boni sint.

Id in homine laudandum est, ait Seneca, quod ipsius est. Familiam formosam habet, & domum pulchram? multum serit, multum fœnerat? nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso quod proprium est hominis. Quæris quid sit? Animus & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo: consummatur itaque eius bonum, si id adimpleuit, cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio exigit? Rem facillimam, secundùm naturam viuere, id est, vt non tantùm Christiani, sed præcipui quique Philosophorum, teste Clemente Alexandrino, interpretantur, Deo obtemperare, Deum sequi, Deo assimilari. *Hoc est enim omnis homo.*

Seneca Epist 41.

Vide Lipsi in Manuduct. lib. 2. Diss. 19.

Alter sensus quem ex his verbis elicio, hic est: Ita prorsus expedit homini. Quid enim honestius mortali potest excogitari? quid conducibilius? quid suauius? quàm immortali Deo obsequium cultumque præstare? Scio paradoxum hoc esse iis qui nihil sublime cogitant, sed toti aut rerum fluxarum curis, aut voluptatum cœno immersi, contemnunt piorum gemitus, labores auersantur, vltronea supplicia Dei amore suscepta cachinnis exsibilant: ignari scilicet quanta merces piis illis laboribus & suppliciis sit constituta;

Vulgus piorum vitam contemnit.

Auguſt. in Pſal. 127. tuta; nec vmquam experti, quod ait D. Auguſtinus, dulciores eſſe lacrymas orantium, quàm gaudia theatrorum.

Idē Conc. 2. in Pſ. 48. *Felicitas eorum qui Deum colunt.* Quare idem Auguſtinus alio loco ſuperbum illorum contemptum generosè contemnit. Tumeant modò ſuperbi, inquit, & diuites huius ſæculi, impij bonis inſultent, & dicant: Quid plus habetis quia Chriſtum habetis? Reſpondeant fideles, ſi verè fideles ſunt: Immò verò quid non habemus dum Chriſtum habemus? Quid enim non poſſidet, qui habentem omnia poſſidet? Sed nox eſt, nondum videtur quod tenemus. Non quieſcant interim manus à bonis operibus. Dicit enim Propheta: *In die tribulationis meæ Deum exquiſiui, manibus meis nocte contra eum, & non ſum deceptus. Renuit conſolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus ſum.*

Pſal. 76, 3.

Habet enim diuini obſequij profeſſio neſcio quid eximium, nullis mundi bonis ac gaudiis conferendum. Habent virtutes omnes, quibus Deo cultum exhibemus, ſuam quamdam dignitatem, ſed faſtuoſis hominibus inacceſſam; ſuas quaſdam diuitias, ſed auaris nimiſquam reconditas; ſuas quaſdam delicias, ſed profano palato incompertas. Sed qui Deo ſe totos tradiderunt, norunt reconditos hos theſauros eruere. Sciunt enim, quanta ſit in obedientiâ libertas, quanta iucunditas in labore, quantæ in oratione deliciæ, quanta in humilitate dignitas, quanta in conflictatione pax, quanta nobilitas in patientiâ, quanta in infirmitate perfectio.

Vide Campian. Epiſt. ad Nouit. Bruncnſes.

Itaque vnum illorum ſuſpirium, quo cælum anhelant, præſtat effuſiſſimis theatrorum clamoribus, quibus profani delectantur; vna ſpiritualis collocutio, cui

cui interſunt Angeli, ſuperat iſtorum congreſſiones, & impura ſympoſia, in quibus pocula propinant dæmones; vna diecula Deo conſecrata dignior eſt iſtorum ætate vniuersâ, quam profundunt in luxu.

Deo ſeruire, res maxima eſt. Aristides Orat. pro IV. viris. Philo lib. de Cherubim.

Quid plura? Si dignitatem ſpectamus, maximum & pulcherrimum hominis munus eſt Deo miniſtrare, ait Ariſtides. & Philo, Seruire Deo, inquit, maxima eſt gloria, non modò libertate maior, ſed etiam diuitiis, & Principatu, & omnibus rebus, quas mortales admirantur, pretioſior. Si lucra conſectamur, ab hoc diuino obſequio merces pendet æternæ beatitatis. Si voluptate paſcimur, quid amore diuino poteſt eſſe iucundius? Quid ſuauius, quàm cæleſtem illum beatarum mentium concentum in terris æmulari, Deiſque laudes quàm frequentiſſimè modulari?

Epict. l. 1. Diſſ. c. 16.

Hoc ego quidem munere libenter omnium vice fungar, ait Epictetus. quid enim aliud præſtare poſſum iam ſenex & claudus? Etenim ſi luſcinia eſſem, facerem quod ſolent luſciniæ; ſi cygnus, cygni more canerem: nunc rationis particeps cùm ſim, hymno celebrandus eſt mihi Deus. hoc meum munus eſt, hoc exequor; neque ſtationem hanc deſeram quoad licuerit, & vos ad eamdem cantilenam hanc exhortabor. Ita Philoſophus ille qualicumque Dei cognitione tinctus.

Nos autem Chriſtiani quo tandem animo erimus? nos, inquam, ſanctiſſimis legibus & præceptis ad omnem pietatem & religionem inſtituti, non libentiſſimè diuino cultui & encomiis vacabimus? En admirabilis ille ſenex non animo minùs quàm corpore claudus, generosè tamen ad hanc pietatem nobis præiuit: & nos, quia talis præiuit, pudet ſequi? Ego verò ſequor,

& lubens quidem: & ſiquid hoc Opere probè ſanéque dictum eſt, diuinæ bonitati cum gratiarum actione conſecro; & ne quis alicunde fortaſſis humanæ laudis appetitus obrepat, hanc omnem, vti par eſt, in Deum refundo, & cum hac doxologiâ finio:

REGI SÆCVLORVM

IMMORTALI ET INVISIBILI

SOLI DEO

HONOR ET GLORIA.

INDEX